

11 EYLÜL: POST-MODERN SAVAŞIN MİLADI YA DA DIŞ POLİTİKA MÜCADELELERİNİN GÖRÜNMEYEN BOYUTU

Yrd.Doç.Dr.Haluk ÖZDEMİR*

ÖZET

11 Eylül'de New York'taki ikiz kulelere ve Pentagon'a düzenlenen saldırıların sıradan terörist saldırılar olmadığı varsayımı bizi, bu eylemlerin uluslararası ilişkilerin geleceği açısından bazı ipuçları taşıdığı sonucuna götürür. Makale, "asimetrik savaş" kavramını da kullanarak, bu saldırıların uluslararası ilişkilerin geleceği konusunda gündeme getirdiği olasılıklara ışık tutmaya çalışmaktadır. Asimetrik stratejiler konusundaki tartışmalardan önce uluslararası ilişkilerin geleneksel açıklamalarından realist ve idealist okulların varsayımları kısaca değerlendirilmekte ve daha sonra küreselleşme sürecinin devlet merkezli sistemde yarattığı değişimler irdelenmektedir. Küreselleşmenin değişime zorladığı ilişkiler ve güvenlik kavramları çerçevesinde terörizmin devletler arasında gelecekte sıklıkla başvurulan asimetrik bir savaş stratejisi olma olasılığı üzerinde durulmakta, ABD'nin uluslararası terörizme karşı açmış olduğu savaştaki başarı şansı değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, 11 Eylül sonrası dünya politikasını anlamak için yeni perspektiflere gereksinim duyulduğu belirtilmektedir.

1. GİRİŞ

11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin kimlikleri ve amaçları hakkında çeşitli spekülasyonlar yapılmaya devam ederken elimizdeki en somut gerçek, bu eylemlerin sıradan terörist saldırılar olmadığıdır. Gerek saldırıların kapsamı, gerekse eşgüdümünün gerektirdiği ayrıntılı planlama, gerçekleştirilen eylemlerin uluslararası ilişkilerde değişen bazı stratejilere işaret ettiğini gösteriyor. Bu yeni stratejiler, askeri teknoloji ve harcamalar alanında en yakın rakiplerinden bile çok üstün durumda olan ABD'ye karşı girişilecek bir saldırıda, aradaki bu güç farkı nedeniyle geleneksel anlamdaki askeri yaklaşımlardan daha çok "asimetrik savaş" olarak adlandırılabilen yöntemlerin kullanılması ile ilişkilidir. Stratejik ve askeri konuları ele alan akademik araştırmalar, ABD'nin askeri teknoloji alanındaki bu farklı üstünlüğünü, *askeri alanda devrim* ("revolution in military affairs" – RMA) olarak ifade etmektedir.

* Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte dünyanın tek süper gücü olarak kalan ABD, Sovyetler Birliği'nin 1957 yılında Sputnik'i uzaya fırlatmasının ardından ilk kez kendi ülkesine doğrudan yönelik bir askeri tehdit hissetmişti. Çünkü bu, Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler'in de kıtalararası füze fırlatabileceğinin bir göstergesiydi. Küba füze krizi de aynı nedenlerle ortaya çıkmıştı. Ancak 11 Eylül'de tehdit, gerçek bir saldırıya dönüştü ve bu saldırı Sovyetler Birliği'nden değil, terörizm gibi somut olarak belirlenip karşılık verilmesi çok güç olan bir düşmandan geliyordu. Uluslararası ilişkilerin geleneksel uygulamaları çerçevesinde dost ve düşman kavramları, siyahla beyaz kadar belirgin olabiliyordu. Son saldırılar ise bunun artık böyle olmayacağını gösterdi. Bu yeni mücadele, David Von Drehle'nin *The Washington Post*'ta yayınlanan 12 Eylül 2001 tarihli makalesinde "gri savaş" olarak nitelendirildi.¹ Gri savaşta düşmanın kimliğinin belirsiz olmasının yanısıra içinde bulunulan durumun gerçek anlamda bir savaş olup olmadığı da belirsizdir. Bu savaşın askeri hedeflerle coğrafi olarak sınırlandırılmış cepheleri ya da belirli kurallara bağlı olarak savaşan orduları yoktur, ancak binlerce insanı öldürebilecek şiddeti vardır.

Bu olay, uluslararası ilişkilerde meydana gelen önemli bir değişime işaret ediyor olabilir. Bu değişim, yapısal yani sistemik düzeyde olabileceği gibi aktörler düzeyinde de olabilir. Yapısal değişimler, sistemin işleyişinde köklü dönüşümlere işaret ettikleri için ender rastlanan olgulardır. Örneğin 1648 Westphalia Anlaşmasının yarattığı değişim yapısal bir değişimdi. Bu makalenin vurguladığı değişim ise, uluslararası terörizmin ivme kazanmasıyla birlikte temel aktörler olan devletlerin *stratejik davranışlarında* ortaya çıkması olası yeni eğilimlere ilişkindir. 11 Eylül'deki saldırılardan hemen sonra ABD tarafından uluslararası terörizme karşı ilan edilen savaşın, uluslararası ilişkiler üzerinde uzun vadeli davranışsal değişimler yaratması olasıdır. Geleneksel olarak devletler arasında, iç savaş durumlarında ise yine somut olarak tanımlanabilen taraflar arasında gerçekleşen savaşlar, bundan sonra devletlerle yasa-dışı küçük ve dağınık terörist örgütler arasında da gerçekleşebilir mi? Veya terörist gruplar, devletler arasındaki güç mücadelesinde bir piyon olarak mı kullanılıyorlar? Terörist örgütler, artık rahatça erişebildikleri teknolojik olanakları da kullanarak yapacakları çok saldırılar yoluyla ülkelerin dış politikalarını etkileyebilirler mi? Eğer ABD uluslararası terörizme karşı giriştiği savaşı kaybederse uluslararası güç dağılımında bir değişiklik meydana gelebilir mi? 11 Eylül saldırıları ile birlikte akla gelen tüm bu soruların yanıtları, uluslararası ilişkilerde meydana gelebilecek değişim olasılıklarıyla da yakından ilgilidir.

Soğuk Savaş'tan bu yana uluslararası ilişkilerde sorunlar ve ittifaklar zaten büyük ölçüde değişti. Buna en güzel örnek, ABD'nin, Sovyetler Birliği'ne karşı bir güç olarak yaratıp desteklediği Taliban ve Bin Laden gibi radikal İslamcılar ortadan kaldırmak amacıyla 11 Eylül saldırılarının ardından Rusya'yı kendi tarafına çekmeye çalışmasıdır. Son terörist saldırıların da gösterdiği gibi, uluslararası ilişkilerin artık eskisi gibi

¹ David Von Drehle, "World War, Cold War Won. Now the Grey War" *The Washington Post*, 12 Eylül 2001.

“dost” ve “düşman” gibi basit kavramlarla algılanması veya uluslararası güvenliğin yalnızca askeri anlamda yorumlanması olanaksızdır. Artık çok farklı bir dünyada yaşıyoruz. Uluslararası ilişkiler, eskisinden çok daha karmaşık ve anlaşılması çok daha zor bir yapıya bürünüyor. Böyle bir ortamda ulusal dış politikalar üretilmesi ise, küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı karşılıklı bağımlılık nedeniyle geçmişe göre çok daha yüksek riskler taşıyor. Bu risklerin azaltılması, yeni ortaya çıkan koşulların anlaşılabilir olarak bunlara uygun önlemlerin alınmasıyla mümkün olabilir.

Bu makalenin amacı, uluslararası ilişkilerin değişimi sürecinde 11 Eylül saldırılarının bir dönüm noktası olabileceği varsayımından yola çıkarak, bu saldırıların gelecekte devletlerarası ilişkilerin yürütülmesinde izlenebilecek stratejiler konusunda ipuçları taşımakta olduğunu göstermektir. Burada öncelikle uluslararası ilişkilerin bugünkü algılanış şekillerini kısaca değerlendirerek tartışmamıza başlayıp, daha sonra bu saldırıların ne tür değişimlere işaret edebileceği konularını ele alacağız.

2. İKİ FARKLI PENCEREDEN ULUSLARARASI İLİŞKİLERE BAKIŞ:

Bilindiği gibi uluslararası ilişkiler genel olarak realist ve idealist olmak üzere iki farklı perspektiften yorumlanmaktadır. Realistlerin temel varsayımları şöyle özetlenebilir:² uluslararası ilişkilerdeki temel aktörler devletlerdir ve bu devletler arasındaki ilişkiler, reelpolitik olarak da adlandırılan, herkesin kendi başının çaresine bakmak zorunda olduğu bir ortamda güç ve çıkar mücadelesi olarak ortaya çıkmaktadır. Devletler arasındaki savaş ve çatışmaların temel nedeni de bu yapıdır. Bu bağlamda devletler tarafından yürütülen güç dengesi politikaları realist açıklamaları da doğrular niteliktedir. Bu varsayımlardan ortaya çıkan bir diğer sonuç da uluslararası ortamın anarşik bir ortam olduğudur. Bir başka deyişle devletlerin üzerinde, onlara ne yapması gerektiğini söyleyebilecek herhangi bir otorite yoktur. Anarşi ile anlatılmak istenen de hiçbir uluslararası otoritenin yokluğu değil, ilke olarak devletlerin üstünde, onlara belirli davranışları dikte edebilecek bir otoritenin olmayışıdır. Burada uluslararası aktörler iç politikadaki aktörlerden farklı olarak aralarındaki mücadele veya işbirliklerini, güç dengeleri ve ulusal çıkarlarını gözeterek ve kendi başlarının çaresine bakarak yürütürler. Realist ekol ulusal güvenlik konusunu ulusal çıkarlar bağlamında ele alır ve buna göre her ülke kendi ulusal çıkarını veya güvenliğini koruma konusunda tek başınadır. Aslında silahlanma yarışının arkasında yatan nedenlerden biri de bu bakış açısıdır. Realist yaklaşıma göre devletler dışındaki tüm aktörler yine temel aktörler olan devletler tarafından yönlendirilirler. Uluslararası ilişkilerin yürütülmesi bağlamında uluslararası örgütler, devletlerin üzerindeki bağımsız otoriteler değil, devletlerin ulusal politikaları amacıyla kullandıkları araçlardır. Uluslararası ilişkilerde

² Realizmin ve onun sistem düzeyindeki açıklamalarının bir versiyonu olan neo-realizmin temel varsayımları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, 121-136.

devletlerden daha üstün bir otoritenin olmayışı egemen-eşitlik ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

İdealist ekol ise, uluslararası ilişkilerin, çatışmayı kaçınılmaz kılan güç çekişmelerine dayalı umutsuz bir anarşi ortamı olmayabileceğini savunur.³ Buna göre devletler arasındaki en büyük sorun olan savaşların önlenmesi için, uluslararası hukukun geliştirilerek uluslararası örgütler içerisinde işbirliğinin öğrenilmesi gerekir ve mümkündür. İdealistlere göre uluslararası örgütler devletlerin dış politika araçları olarak kalmak zorunda olmayıp, kurulduktan sonra kendi kimliklerini bulur ve üyelerinden ayrı çıkarılara ve amaçlara sahip olabilirler. Savaşların nedenleri bulunup bunlar üzerine gidilerek savaşlar önenebilir. Ulusal ve uluslararası güvenlik arasındaki yakın ilişki nedeniyle devletler ulusal güvenliklerini tek başlarına koruyamayabilirler. Zaten devletler arasında işbirliğine bu nedenle gereksinim vardır. Milletler Cemiyeti'nin fikir babalarından Woodrow Wilson da idealist bir perspektife sahipti. Savaşların önlenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler gibi örgütlerin kurulmasının ardında da yine idealist hedefler vardır. İdealistler, küreselleşme süreci ile daha da popüler hale gelen bu görüşlerin, artmakta olan ekonomik ve siyasal işbirliğinin bir sonucu olarak yaşama geçtiğine inandılar. Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren bütünleşmeye başlayan dünyada anarşik ortamın sona ermekte, demokratik değerlerin yükselişte ve yeni bir dünya düzeninin kurulmakta olduğu tartışmaları gündeme geldi.

3. KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI AKTÖR SORUNU

Küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde yarattığı birinci etki, karşılıklı bağımlılığa dayalı bir yapının ortaya çıkmasıdır. Demirperde'nin çökmesiyle birlikte dünya, iki kutuplu bir güç dengesinden ABD'nin egemenliğindeki tek kutuplu bir dengeye geldi. Ancak uluslar arasında artan karşılıklı bağımlılık ("interdependence"), tek kutuplu yapı içerisinde bile ABD'nin diğer uluslar üzerinde mutlak bir kontrol kazanmasına engel oldu. Diğer bir deyişle, artan ekonomik ve siyasal ilişkiler nedeniyle bugün tek kutbu temsil eden egemen güç bile belli alanlarda diğer devletlere bağımlıdır. Zaten karşılıklı bağımlılık, herkesin herkese farklı derecelerde bağımlı olduğu bir ortamı anlatmaktadır. Egemen İstikrar Teorileri, tek bir egemen gücün veya ittifakın, diğer devletlerin davranışlarını kontrol ederek veya hareket alanlarını kısıtlayarak istikrarı sağladığı ve kaosu önlediğini anlatıyordu. Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık kavramlarının uluslararası ilişkilerde sık sık gündeme gelmesinin ardından, egemen istikrarın yalnızca baskı veya askeri güç ile sağlanamayacağı, diğer devletlerin de egemen güç(ler) tarafından ortaya konan belirli kural ve ilkeleri *gönüllü* olarak kabul

³ Tayyar Arı'nın *Uluslararası İlişkiler Teorileri* kitabında "İşbirliğini Açıklayan Teoriler" başlığı altında ele aldığı pluralizm, liberalizm ve transnasyonalizm gibi yaklaşımlar, idealist ekolün içerisinde yer alan teorilerdir. Ancak bu makalede amacımız bu teorilerin ayrıntılı bir tartışması olmadığı için onların ortak yönlerinden kısaca idealizm olarak söz ediyoruz.

etmeleri gerektiği ortaya çıktı.⁴ Aksi takdirde egemen güce karşı gösterilen tepkiler, istikrarı altüst edebilirdi.

Küreselleşmenin yarattığı etkilerden ikincisi ise güç dağılımı üzerinde neden olduğu değişimlerdir. Teknolojik gelişmeler ve ideolojik engellerin ortadan kalkmasıyla birlikte ülkeler arasındaki ilişkilerin yürütüldüğü düzeyler eskiye oranla daha da çeşitlendi. Bu çeşitlenme, iç ve dış politika arasındaki ayrımı da gittikçe daha belirsiz bir hale getirdi. Yalnızca diplomasi değil, şirket, örgüt ve hatta bireyler düzeyinde bile yürütülen bir uluslararası ilişkiler ortamı ortaya çıktı. Bu ilişkiler o kadar yoğunlaştı ve hız kazandı ki, bazı gözlemciler, ulus-devletin artık kontrolü kaybetmekte olduğunu, bu ilişkilere yön verme yeteneğinde azalma meydana geldiğini tartışmaya başladılar. Örneğin sınırlar arasındaki hareketlilik o kadar arttı ki, bu hareketlerin kontrolü için yüksek teknolojiler ve daha fazla kaynak aktarımına gereksinim duyulmaya başlandı. Bazı gözlemciler, daha da ileri giderek ulus-devletin sonunun yaklaşmakta olduğunu tartışmaya başladılar.⁵

Aslında bu tür görüşlerin ileri sürülmesinin altında yatan gerçekler şöyle özetlenebilir. Birincisi, Soğuk Savaş'ın sona erdiği yıllardan daha öncelere giden küreselleşme süreci, yeni uluslararası ve uluslararası örgütlenmeleri yaygınlaştırarak devletlerin tek başlarına yürüttüğü politikalara alternatifler oluşturdu. Ortaya çıkan yeni soruların, ülkelerin tek başlarına çözemeyeceği ve aralarında kurumsal işbirliğini gerektiren türden sorunlar (çevre, uluslararası göç, uluslararası terörizm ve kaçakçılık, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarından kaynaklanan sorunlar vs.) olmasının bunda büyük payı var. Hatta Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası bir örgütün ortaya çıkması, ulus-devletlerin aslında alternatifsiz siyasal yapılanmalar olmayabileceğini akla getirdi. Başka bir deyişle küreselleşme, siyasal gücün *bir kısmını* ulus-devletlerden alarak uluslararası ve uluslararası örgütlenmelere yani bir *üst* seviyeye taşıdı. Ulus-devletlerin sonunun yaklaştığı yönündeki iddialara temel oluşturan ikinci süreç ise, özellikle medya, iletişim ve seyahat alanlarındaki teknolojik gelişmelerin, ulusların kendi içlerinde yer alan farklı alt gruplara, uluslararası alanda kendi varlıklarını daha fazla hissettirebilme olanağı vermesi oldu. Bu gruplar, başka ülkelerdeki değişik gruplarla ittifaklara girerek veya medya yoluyla seslerini uluslararası alanda da duyurmaya, askeri alanları da içine alan pek çok konuda yüksek teknoloji ürünlerine erişim sağlamaya ve bir anlamda kendi devletlerinin kontrolü dışına çıkmaya başladılar. Başka bir deyişle küreselleşme, siyasal gücün *bir kısmını* devletlerden alarak ulusların içerisindeki küçük gruplara veya azınlıklara yani bir *alt* seviyeye taşıdı. John Train, güçlenen bu grupları devletin kontrol etmesinin çok güç olduğunu, hatta ABD'de ortaya çıkacak çok büyük bir terörist saldırı-nın, bu grupları izleyebilecek yüksek teknolojiye rağmen ABD'deki terörist gruplar tara-fından gerçekleştirilebileceğini ileri sürüyor.⁶ Yukarıda sözedilen ve küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu

⁴ Robert O. Keohane, *After Hegemony*, Princeton: Princeton University Press, 1984.

⁵ Jean-Marie Guehenno, *The End of the Nation-State*, translated by Victoria Elliott, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995.

⁶ John Train, "Who Will Attack America?" *Strategic Review* XXVIII (Fall 2000): 11-15.

gelişmelerle siyasal güç, ulus-devletlerden uzaklaşarak hem bir üst seviyeye ve hem de bir alt seviyeye kaymaya başladı.

Bu iki sürecin de ulus devletlerin sonunu hazırladığı yönündeki görüşe katılma-makla birlikte, her ikisinin de siyasal ve sosyal bir değişimi zorladığını kabul etmek gerekir. Ulus devletler, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olmaya devam etmektedirler ve bu rolü yakın bir gelecekte kaybedeceklerine ilişkin somut bir kanıt da yok. Ancak gücün hem yukarıya hem de aşağıya kaymasıyla birlikte, uluslararası ilişkilerde bazı temel değişiklikler meydana gelecektir. Bu değişikliklerin en önemlisi, uluslararası ilişki-lerde aktör sayısının artmasıdır. Uluslararası anlaşmazlık ve çatışmalar artık yalnızca ulus-devletler veya onların kurduğu ittifaklar arasında gerçekleşmeyecek. Uluslararası örgütlere AB gibi uluslararası bir örgütün eklenmesi ve çok-uluslu şirketlerin aktif siyasal roller oynamaya başlaması, aktörlerin zaten çeşitlenmeye başlamış olduğunu gösteriyor. Hatta bu yeni aktörler arasında yer alan çok-uluslu şirketlerin veya Amerikan firmalarının bazıları, bazı ulus-devletlerden hem ekonomik olarak daha güçlü, hem de siyasal olarak daha etkili. “Özel bir firma olan Domino’s 1991 yılında sattığı 2.4 milyar dolarlık pizza ile, Senegal, Uganda, Bolivya ve İzlanda’nın birleştirilmiş kamu harcamalarını karşılayabilecek kadar gelir elde etti.”⁷ Ancak konumuz açısından önemli olan gelişme, yasal olarak ortaya çıkan bu yeni aktörlerin yanısıra yasa-dışı etkinlikler gösteren terör örgütlerinin de ulusların dış politikaları üzerinde dikkate değer etkiler yarattıkları ve dolayısıyla yeni yasa-dışı aktörler olarak uluslararası ortamı etkilemeye başladıklarıdır. Alvin ve Heidi Toffler, devlet-dışı aktörlerin giderek daha fazla önem kazanmakla kalmayıp, bazı durumlarda devletleri ele geçirmeye bazen de onlarla içiçe geçmeye başladıklarını ileri sürüyor.⁸ Larsen ve David, “Homeland Defense” adlı makalelerinde, devlet-dışı bazı yeni aktörlerin yeni tür bazı silahları (siber teknoloji, kimyasal, biyolojik) kullanarak ABD’ye saldırımları sonucunda ortaya çıkabilecek yeni bir tür savaş olasılığını tartışıyor.⁹

Burada uluslararası terör iki değişik biçimde karşımıza çıkıyor: (1) devletler arasındaki düşük yoğunluklu bir çatışma stratejisi olarak¹⁰ – orduları kullanmaksızın ve geleneksel anlamda savaşa girmeksizin terörü aynı amaçlar için kullanmak. (2) devletler (ABD) veya onların ittifakları (NATO) ile devlet-altı gruplar (örneğin Bin Laden) arasın-daki çatışmalar olarak. Eski CIA direktörü James Woolsey, Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a düzenlenen saldırıların arkasında bir devlet olup olmadığının belirlenmesi gerektiğini söyleyerek birinci durumun varlığına ilişkin bir olasılığı gündeme

⁷ Benjamin Barber, *Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World*, New York: Ballantine Books, 1996, 24.

⁸ Alvin Toffler ve Heidi Toffler, “Foreword: The New Intangibles,” John Arquilla ve David Ronfeldt (eds.) *In Athena’s Camp: Preparing for Conflict In the Information Age*, RAND Report, 1997, xix.

⁹ Randall J. Larsen and Ruth A. David, “Homeland Defense: Assumptions First, Strategy Second,” *Strategic Review* XXVIII (Fall 2000): 5.

¹⁰ John Arquilla, David Ronfeldt ve Michele Zanini, “Networks, Netwar, and Information Age Terrorism,” John Arquilla, Bruce Hoffman, Ian O. Lesser, et. al. (eds.) *Countering the New Terrorism*, RAND, 1999, 48.

getirdi.¹¹ Strateji uzmanları, konumuzla yakından ilgisi olan “asimetrik savaş” terimi ile hem birinci hem de ikinci durumu, yani hem devletler arasındaki dolaylı bir savaş ve hem de orduları olmayan bu yeni aktörlerle devletler arasındaki savaş durumlarını anlatıyorlar. Arquilla, Ronfeldt ve Zanini¹² terörist stratejilerin 3 değişik biçimde yorumlanabileceğini ileri sürüyor: (1) zorlayıcı bir diplomasi yöntemi olarak, (2) bir savaş yöntemi olarak, ve (3) yeni bir dünya düzeninin işareti olarak. Zorlayıcı bir diplomatik yöntem olarak terörizm, siyasal ve/veya stratejik bir amaçla güç kullanımı veya kullanma tehdidi yoluyla karşı taraftan istenen bazı taleplerin yerine getirilmesini hedefler. Terörün bir savaş stratejisi olarak kullanıldığı durumlarda ise hedef, karşı tarafa verilen zararın azamileştirilmesidir; ve uzlaşma için ileri sürülen bir koşul olmayabileceği gibi saldırıların üstlenilmemesi de olasıdır. Üçüncü durum ise bu yöntemlerin, yaygınlaşarak yeni dünya düzenindeki çatışmaların genel karakterini belirlemesini ifade ediyor.

Geniş ölçekli terörist saldırılar sonucunda, dünyanın tek kutbunu oluşturan süper güç ABD'nin, askeri gücünü etken hale getirerek dünyanın uzak köşelerinde operasyon düzenlemesi, uluslararası terörün dış politika üzerinde artan etkisine somut bir örnektir. Terörist saldırıların gerçekleştirildiği gün, ABD'de ve dünyadaki bütün Amerikan askeri üslerinde ordu en yüksek alarm durumu olan “delta” alarmı durumuna getirildi. İki gün sonra Başkan Bush, 50.000 yedek askerin göreve çağırılması için Pentagon'u görevlendirdi ve Pentagon, 35.500 askeri göreve çağırdı. Başkan Bush, saldırılardan bu yana yaptığı çeşitli konuşmalarda da “savaş” sözcüğünü sık sık kullandı. Bütün bunlar, bir çatışma yöntemi olarak uluslararası terörün, devletler arasındaki doğrudan savaşlarla yavaş yavaş içiçe geçmeye başladığını gösteriyor. Burada, “asimetrik savaş” kavramının ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturmamız gerekiyor, çünkü bu kavram, uluslararası ilişkilerdeki aktör çeşitlenmesinin, savaş gibi yalnızca devletler tarafından yürütülen alanları da etkilemesi ile ilişkilidir.

i) Küreselleşen Dünyada Yeni Savaş Stratejileri ve “Asimetrik Savaş”

Savaş teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin, insan kayıplarını kat kat artıracak kapasiteye erişmesi nedeniyle, devletlerin doğrudan doğruya birbirleri ile savaşa girişmelerinin taşıdığı riskler geçmişe nazaran çok daha fazladır. Savaş teknolojilerindeki gelişmeler, her iki dünya savaşından beri bu yönde bir endişeye neden oluyordu, ancak özellikle kimyasal silahların gittikçe yaygınlaşması ve nükleer silahlara sahip olan ülkelerin sayılarının da artmasıyla birlikte savaşın yol açabileceği tehlikeler çok daha farklı boyutlara taşındı. Bu nedenle, çağımızda ülkelerin birbirleriyle doğrudan savaşa girmekten mümkün olduğunca kaçınmaya çalıştıklarını ileri sürebiliriz. Bu

¹¹ BBC World, *Hard Talk with Tim Sebastian*, 15 Eylül 2001.

¹² John Arquilla, David Ronfeldt ve Michele Zanini, “Networks, Netwar, and Information Age Terrorism,” s. 68-70.

sav, yüksek teknolojiye dayalı silahların caydırıcılığı (“deterrence”) ile ilgili tezlerle de örtüşüyor. Ancak caydırıcı silahların yaygınlaşması, tabii ki savaşların sonu anlamına gelmiyor.¹³

Uluslararası çatışmalar, yeni bir takım yöntemlerle varlıklarını sürdürmeye devam ediyorlar. Burada tartıştığımız asıl konu da, çağımızda artan riskleri nedeniyle geleneksel olarak ordular arasında yürütülen savaşların, düşük yoğunluklu çatışmalar grubu altında sınıflandırılacak yeni çatışma yöntemlerine dönüşmesidir. Düşük yoğunluklu çatışmalar, doğrudan veya dolaylı olarak yürütülebilir. Düşük yoğunluklu doğrudan çatışma durumunda taraflar kullandıkları askeri gücü ve çatışmanın kapsamını bilinçli olarak sınırlı tutarlar. İki ülke arasında yürütülen topyekün bir savaş yerine kısıtlı bir askeri gücün belirli bir bölgede kullanıldığı çatışmalar bu tür çatışmalara örnek olarak verilebilir. Aslında bu tür çatışmalar çok yeni değildir. Örneğin Türkiye ve Yunanistan, 1974 Kıbrıs savaşında çatışmayı yalnızca Kıbrıs’la sınırlı tuttular. Buna rağmen doğrudan doğruya yürütülen çatışmaların yoğunluğunun artması ve yayılması riski oldukça yüksektir. Dolaylı çatışma durumlarında ise taraflar doğrudan doğruya karşı karşıya gelmektense aralarındaki çatışmaları yürütmek için başka grupları kullanabilirler. İşte burada uluslararası terörizmin devletler arasında bir düşük yoğunluklu dolaylı çatışma yöntemi olarak kullanıldığını görüyoruz. Suriye ve Yunanistan’ın PKK’yı destekleyerek Türkiye ile dolaylı olarak çatışması gibi.

Dolaylı çatışmaların çeşitli nedenleri olabilir. Taraflar arasındaki güç dengesi açısından bakıldığında, özellikle askeri anlamda aralarında bariz bir güç farkı olan taraflardan zayıf olanının güçlüye karşı yürüteceği mücadelede bu yola başvurması daha yüksek bir olasılıktır. Bu gibi durumlarda taraflar arasındaki güç farkının hiçbir caydırıcı etki yapmadığını görüyoruz. Kaldı ki güç dengesizliğinin savaşı caydırmadığını ileri süren Arreguin-Toft tarihte zayıf tarafların izlediği belli stratejiler (çoğu zaman asimetrik stratejiler) sonucunda güçlü olanı yendikleri pekçok duruma örnekler veriyor.¹⁴ Carter, Deutch ve Zelikow, Amerika’nın geleneksel savaş alanlarındaki üstünlüğünün, ABD’nin rakiplerini alışılmamış ve sıradışı alternatiflere başvurmaya zorladığını ileri sürüyor.¹⁵ Freedman, “bunun bir sonucu olarak, bu türden geleneksel bir güce karşı çıkanların mantıksal tepkisinin Batılı anlamda mücadele değil, daha düzensiz yöntemlere başvurmak olduğunu istemeyerek farkediyoruz” diyor.¹⁶ Düşük yoğunluklu

¹³ Mustafa Kibaroglu, “11 Eylül Sonrasında Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık” başlıklı makalesinde, klasik anlamda askeri teknolojilere dayalı caydırıcılık gücünün 11 Eylül saldırılarının ardından değişmeye başladığını ve askeri caydırıcılığın çatışmaları önlemekte artık yetersiz kaldığını ileri sürüyor. Kibaroglu’na göre 11 Eylül’ün ortaya daha belirgin biçimde çıkardığı en önemli gerçeklerden biri de işte bu caydırıcılık politikasının etkisini yitirmesi olmuştur.

¹⁴ Ivan Arreguin-Toft, “How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict,” *International Security* 26 (Summer 2001): 93-128.

¹⁵ Ashton Carter, John Deutch and Philip Zelikow, “Catastrophic Terrorism: Tackling the New Danger,” *Foreign Affairs* 77 (November-December 1998): 81.

¹⁶ Lawrence Freedman, “International Security: Changing Targets,” *Foreign Policy* (Spring 1998): 60.

dolaylı çatışmaların bir savaş stratejisi olarak kullanılmasındaki amaç, çatışmanın düzeyini ordular arasındaki sıcak bir savaş durumuna yükseltmeden yürütmektir. New York ve Pentagon saldırılarının üstlenilmemiş olması da bu olasılığı, yani ilan edilmemiş bir düşük yoğunluklu savaşın terör yoluyla yürütülüyor olabileceği olasılığını akla getiriyor. Olayın üstlenilmesi, misillemelere ve devletler arasında doğrudan çatışmaya neden olabileceği için başlangıçtaki amaca da uygun olmayacaktır. 1991'deki Körfez Savaşı, askeri alanda süper güçlerle doğrudan çatışmanın yenilgiyi baştan kabullenmek anlamına geldiğini gösterdi. Bu görüşlere paralel olarak Freedman, "ABD'nin de karıştığı ve geleneksel çarpışmalar yoluyla sonuçlanma olasılığı bulunan büyük savaş senaryolarını, hayal gücü geniş roman yazarlarının bile düşlemesi gittikçe zorlaşıyor" diyor.¹⁷ Güçleri göreceli olarak birbirine yakın devletler de, herhangi bir savaş durumunun her iki tarafa da ağır kayıplar verdireceğini bildikleri ve kazananın olmayacağı bir savaşa girmek istemedikleri için dolaylı çatışmaları tercih edebilirler.

Bu makalenin ana tezi, uluslararası terörün, devletler arasında yürütülen güç mücadelesinin yeni biçimlerinden biri olarak yaygınlaşmakta olduğudur. Devletler bu tür stratejilere zaten başvuruyordu, ancak son dönemlerde bunların daha yaygın olarak kullanıldığını, ve teknolojik gelişmelerin de yardımıyla yıkım kapasitelerinin geçmişle karşılaştırılamayacak kadar arttığını görüyoruz. 11 Eylül örneğinde görüldüğü gibi, bu stratejiler yoluyla karşı tarafa verdirilen kayıpların, klasik anlamda ordular arasında yürütülen bir savaşta verdirilebilecek kayıplardan farksız olabileceği görüldü. Devletler arasında kullanılan asimetrik stratejiler, doğrudan doğruya terörist grupları desteklemek şeklinde olabileceği gibi iç savaşlar sırasında ayrılıkçı grupların mücadelelerini desteklemek (gerilla savaşlarında olduğu gibi) şeklinde de ortaya çıkabilir. İsrail'e karşı Filistin'de yürütülen savaş, en son 1973'te gerçekleşen Arap-İsrail savaşının düşük yoğunluklu ve dolaylı bir devamı olarak görebiliriz. Suriye'nin, GAP projesine olan itirazlarını, Türkiye ile doğrudan savaşa girmek yerine PKK terörünü destekleyerek sürdürdüğünü, dolayısıyla ortaya çıkmakta olan bu yeni çatışma türüne ayak uydurduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında yine Rusya ve Yunanistan'ın da aynı örgüte verdikleri lojistik destek de düşük yoğunluklu dolaylı bir savaştan başka bir şey değildi. Yeni çağda devletler, kendi ordularını kullanarak gerilimi artırmak yerine daha küçük grupları dolaylı yollardan destekleyen başka devletlerle aslında savaşmaktadırlar. Zaten bu nedenle 1999 yılında Türkiye Suriye'yi, devam etmekte olan bu savaşın yoğunluğunu artırmakla (yani bu düşük yoğunluklu dolaylı çatışmayı geleneksel anlamda bir savaşa dönüştürmekle) tehdit edince PKK lideri Öcalan Suriye'den sınırdışı edilmişti. Bu yeni tür savaşın ayrıntılı tartışmasına geçmeden önce küreselleşme süreci ve bu sürecin yeni tür savaşlar için hazırladığı ortamı tartışmamız gerekiyor. Bu ortam tanıtıldıktan sonra bu yeni savaş türünün uluslararası ilişkiler için taşıdığı önem tartışılacaktır.

---

¹⁷ Ibid.

Daha önce değindiğimiz gibi küreselleşmenin yarattığı etkilerden biri, siyasal ve toplumsal otoritenin bir kısmının ulus-devletten alınıp hem bir üst (uluslararası ve uluslarüstü) hem de bir alt (etnik ve diğer kültürel grup veya azınlıklar gibi devlet-altı [ulus-altı] gruplar) düzeye taşınması ve ulus-devletlerin toplum üzerindeki kontrol gücünün azalmasıdır. Ulus-devletlerin bu güç odaklarına karşı (özellikle devlet-altı gruplara) geleneksel otoritelerini devam ettirmek amacıyla savunmaya geçmesi doğaldır. Bu durumun ortaya çıkardığı çatışma eğilimi yüksek gerilimler ise, küreselleşmenin yarattığı ikinci etkidir. Yani burada, birbirleriyle güç mücadelesi yürüten üç grup aktörden sözediyoruz: uluslararası veya uluslarüstü aktörler, ulus-devletler, ve ulus-altı gruplar. Ulus-devletlerle ulus-altı gruplar arasındaki mücadeleler, siyasal olabileceği gibi şiddete dayalı terörist veya gerilla taktikleriyle yürütülen ayrılıkçı hareketler olarak karşımıza çıkarken, ulus-devletlerin uluslarüstü aktörlerle aralarındaki mücadeleler daha çok siyasal ve diplomatik pazarlık mücadeleleri görünümündedir. Küreselleşmenin sunduğu iletişim olanakları insanları birleştirirken, ulus-altı gruplara sağladığı fırsatlar çatışmaya zemin hazırlamaktadır. Farklı aktörler arasındaki gerilimlerin çatışmaya dönüştüğü durumlarda, askeri ve siyasal güç dengesizliklerinin farklı mücadele stratejileri olarak ortaya çıkması doğaldır. İşte asimetrik savaş teriminin dile getirdiği durum, aralarında güç farklılıklarının yanısıra yapısal ve yönetsel farklılıklar bulunan aktörler arasındaki mücadelelerdir.

Asimetrik savaş kavramı, düzensiz militan gruplar (teröristler veya gerillalar gibi) tarafından devletlere ve onların ordularına karşı yürütülen bir savaş durumunu anlatıyor. Asıl endişe verici olan ise, savaşın, sivil-savaşan ayrımı yapmaksızın ve ahlaki veya hukuki hiçbir kurala bağlanmaksızın yürütüldüğü asimetrik savaş durumlarında dünyanın en büyük askeri güçlerinin bile savunmasız olmasıdır. Bu tür stratejilere başvurulmasının nedeninin taraflar arasındaki güç farklılığı olduğu daha önce belirtilmişti. ABD’de bir savunma yetkilisi, “bir zamanlar savaşı kaybetmekten korkardık, ancak şimdi büyük bir üstünlükle kazanmaktan korkuyoruz” derken aslında bu güç farklılıklarının ve klasik anlamdaki askeri zaferlerin asimetrik stratejilere yolaçabileceğini belirtiyor. Bu gibi durumlarda hem askeri hem de sivil hedeflerin terörist saldırılara karşı savunmasız olduğu açıktır.¹⁸ Saldırının nereden, ne zaman ve hangi hedeflere yönelik olarak geleceği bilinemediği için savunma da olanaksız hale geliyor. Örneğin 11 Eylül’de, sivil yolcu uçakları içindeki insanlarla birlikte birer roket olarak kullanılarak hem askeri hem de sivil hedeflere isabet ettirildiler. Saldırıları düzenleyenler açısından, füze teknolojilerinin geliştirilmesi ve kullanılmasından çok daha

---

¹⁸ Son zamanlarda “asimetrik savaş” kavramı daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. Bu konunun önemine değinen son makalelerden biri de *Ulusal Strateji* dergisinin Mayıs 2002 sayısında yayınlanan ve Emekli Tuğgeneral Olcay Bütün tarafından kaleme alınmış olan “Asimetrik Savaşa Hazır Olalım” başlıklı makaledir. Makalede, konuya ilişkin diğer kavramlar hakkında kısa bilgilere de ulaşılabilir.

ucuza¹⁹ malolan bu yöntem asimetrik bir saldırı örneğidir. Füzelerinde hava savunma sistemlerine takılma riski ve saldırının kaynağının saptanarak misilleme yapılması olasılığı nedeniyle sivil yolcu uçaklarının kullanılması teröristler açısından daha garantili bir yöntemdir. Bu tür stratejilere karşı savunma güçlüklerine değinen emekli bir Federal Havacılık Örgütü (“Federal Aviation Agency” – FAA) yetkilisi, “düşman havayolları” diye bir kategori bulunmadığını, dolayısıyla yapılan saldırının beklenmedik ve önlenmesinin çok zor olduğunu söyledi.²⁰

Asimetrik savaş kavramı, taraflar arasındaki hem güç farkını, hem de yapısal bazı farklılıkları vurguluyor. Taraflardan birinin bu savaşı ordularıyla yürütürken diğerinin böyle bir orduya sahip olmamasının yanısıra taraflardan biri (devlet) uluslararası hukukun genel kural ve ilkeleriyle bağlı olduğu halde diğeri (terörist grup) hiçbir kural veya ilke ile bağlı değildir. Ünlü Alman devlet adamı Otto Von Bismarck, “zayıfın güçlü, ve güçlünün ahlaki tereddütleri nedeniyle zayıf olduğu şaşırtıcı bir dönemde yaşıyoruz ve zayıf olan taraf, kural tanımazlığı yüzünden güçleniyor” derken aslında sanki içinde yaşadığımız dönemleri anlatıyordu. Terörizm de hiçbir ahlaki kural veya ilkeye sahip olmaksızın yürütülen şiddete dayalı siyasal bir yöntem olarak tanımlanabilir. Örneğin ABD, Afganistan’da yürütülen askeri operasyonda bölgedeki sivil halka zarar vermeme yükümlülüğü altında idi (kendisine yöneltilen saldırıda böyle bir ayırım gözetilmemiş olsa bile).²¹ Asimetrik savaşın terör örgütleri tarafından yürütüldüğü durumlarda savaşın diğer tarafı da bir devlet olduğu için bu yapısal farklılık daha açık olarak göze çarpıyor. Bu tür savaşlarda taraflar arasındaki bir diğer farklılık da, kendi kimlik ve yerleri belli olduğu halde devletlerin, bazen “kimliksiz” veya kimliği belli olsa bile hedef olarak saptanıp saldırılması çok güç gruplarla karşı karşıya olmasıdır. 11 Eylül saldırılarından sonra Başkan Bush’un “kimliksiz düşman (‘faceless enemy’)” kavramını kullanmasının nedeni de budur. Bütün bu farklılıklar, asimetrik bir savaşın, geleneksel savaşlardan farklı yöntemlerle yürütüldüğünü de gözler önünde seriyor.

Bu tür savaşlar, ilan edilmemiş savaşlar olarak da görülebilir, çünkü ortada kendisine karşı savaş ilan edilebilecek somut bir muhatap yoktur. Taraflardan biri somut hedeflere sahipken diğeri bu tür açık bir hedefe sahip değildir. Örneğin son terörist saldırıda teröristlerin amacı, somut bir hedefin (ABD) çok daha somut merkezlerini hedef alıyordu. New York’taki Dünya

¹⁹ Prof. Dr. Osman Metin Öztürk az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bir asimetrik savaş stratejisi olarak terörizme başvurulma olasılığının daha yüksek olduğunu, dolayısıyla çok pahalıya malolan savunma harcamalarından yapılacak tasarrufun ekonomik kalkınmaya yönlendirilmesinin bu ülkeler tarafından düşünülebileceğini ileri sürüyor (s. 36).

²⁰ “Pentagon Tracked Deadly Jet But Found No Way to Stop It,” *The New York Times*, 15 Eylül 2001. Amerikan yetkilileri, 1983 yılında North Carolina eyaletindeki Cherry Point kasabasında sivil bir uçağın F-4 Phantom uçağı tarafından yanlışlıkla düşürülmesi olayından sonra benzer bir hatanın yapılmasından tedirgin oldukları için belki de saldırıları durdurmakta etkisiz kaldılar. Ulusal Hava Trafik Kontrolörleri Derneği (“National Air Traffic Controllers Association”) Başkanı John S. Carr, “biz bir ulaşım sistemi yarattık, savuma sistemi değil” diyerek aynı konuya değişik bir açıdan yaklaşıyor.

²¹ Timothy L. Thomas, Amerikan Ordusu Emekli Yarbay, “Deciphering Asymmetry’s World Game” www-cgsc.army.mil/milrev/English/JulAug01/Thomas/htm.

Ticaret Merkezi ABD'nin ekonomik gücünü ve merkezini, Pentagon onun askeri merkezini, ve üçüncü hedef olduğu iddia edilen Camp David veya Beyaz Saray da siyasal merkezini temsil ediyordu. Oysa ABD'nin karşı karşıya olduğu terörizmin, yukarıda verilen örneklerdeki gibi somut bir hedef olmadığı açıktır. Saldırını planladığı iddia edilen Bin Laden'in yakalanmasının veya öldürülmesinin ve hatta örgütünün çökertilmesinin bile, uluslararası terörizme karşı ilan edilen bu savaş açısından çok büyük bir önemi yoktur.

Asimetrik savaş stratejilerinin gelecekte daha da yaygınlaşacağı, dayanaksız bir öngörü değildir. NATO Daimi Konseyi'nin tarihinde ilk kez bu tür bir olay karşısında 5. maddeyi gündeme getirmesi bunun bir göstergesi olabilir.²² 5. maddenin öngördüğü koşulların varlığına karar verilmesi, uluslararası ilişkilerde, askeri bir ittifakın teröre karşı mücadelesini ifade eden yeni bir boyutu daha simgelemektedir. Bu gelişmeyle birlikte terör kavramı uluslararası güvenlik sorunları kapsamına alınmış, dolayısıyla uluslararası politikadaki rolü resmen tanınmış oldu. Bu bağlamda, 13 Eylül'de gerçekleştirilen NATO-Rusya Ortak Konsey toplantısı, devlet ve organizasyonlar düzeyinde uluslararası teröre karşı bir ittifakı vurguluyor. Uluslararası terörizme karşı ilan edilen savaş, yine geleneksel olmayan bazı yöntemlerle yürütülmek zorundadır. Bu nedenle, savaşın bir parçası olarak Bin Laden'in Batılı ülkelerdeki ekonomik malvarlıkları dondurulmuştu. Görünen o ki, 21. yüzyıl savaşlarında doğu, batı, kuzey ve güney gibi coğrafi cepheler değil, diplomatik, ekonomik, siyasal, sosyal, ve internetteki cepheler gibi daha soyut cepheler olacak.

ii) Demokratik Küreselleşme mi, Yoksa Tarihin Yeni bir Döngüsü mü?

Soğuk Savaş'ın ardından sık sık sözü edilmeye başlanan küreselleşmenin en belirgin özelliklerinden biri de piyasa ekonomisi ile yönetilen demokratik rejimlerin uluslararası ilişkilere egemen olmasıydı. Bu iyimserlik o kadar ileri gitmişti ki, Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu* adlı kitabında bütün ideolojik çatışmaların sona erdiğini ve demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin dünyaya hakim olacağını iddia etti. Fukuyama gibi düşünönlere göre dünya, demokrasinin tek egemen rejim ideolojisi olmasıyla birlikte demokratik bir küreselleşme sürecine giriyordu.

Ancak bu iyimser havanın dağılması uzun sürmedi. Avrupa'nın göbeğindeki Yugoslavya'da patlak veren etnik çatışmaların iç savaşa dönüşmesi, ideolojik savaşların henüz sona ermediğini gösterdi. Küreselleşme ile sonunun geldiği sanılan ulusçuluk akımları çok daha güçlü bir şekilde ve etnik vurgularla yeniden gündeme geldi. Neo-nazi gruplar türemeye devam ederken, demokrasinin geleceğinin sanıldığı kadar garanti altında olmadığı ortaya çıktı. Tabii ki buradaki amacımız, Soğuk Savaş sonrası gelişmeleri tartışmak değil. Ancak 11 Eylül'ü izleyen gelişmelerin ortaya çıkardığı bir gerçek, demokratik hak ve özgürlüklerin, demokrasinin

²² Osman Metin Öztürk, "11 Eylül'deki Saldırı Sonrasında Uluslararası Terörizm ve Terörle Mücadele," *İkibinyirmüç* (15 Mart 2002): 39-40.

en güçlü kalelerinden biri olan ABD’de bile terör paranoyası nedeniyle tehlikeye atılabileceği oldu. Aslında toplumsal paranoya nedeniyle hak ve özgürlüklerin sekteye uğraması, teröristlerin erişmek istedikleri bir hedeftir.

Terör paranoyası, ulusal güvenlik sorunlarının hem uluslararası hem de toplumsal nitelikleri ile yakından ilgilidir. Yeni güvenlik sorunlarının en önemli özelliği, bazı tehditler hakkında önceden bilgi edinmenin güçlüğüdür. Terör mücadelesinde, önleyici bir strateji olarak istihbaratın önemi biliniyor. Ancak buradaki temel güçlük, demokratik özgürlüklere zarar vermeden istihbarat bilgilerinin elde edilmesidir. ABD eski Savunma Bakanı William Cohen, terörist saldırıların önlenmesi için şüpheli kişilerin sıkı takibe alınması gerektiğini vurguladıktan sonra bunun, bir polis devletine dönüşmeden yapılması gerektiğini ileri sürdü.²³ Öngörülmesi güç tehditlerin yaygınlaştırdığı paranoya sonucunda açık toplumun demokratik hoşgörü ortamının yokolma tehlikesi,²⁴ 11 Eylül terörist saldırısının ardından Arap ve/veya Müslüman asıllı kişilere karşı düzenlenen saldırıların gösterdiği gibi bugün her zamankinden daha belirgindir. Yetkililerin tüm uyarılarına rağmen etnik önyargıların gündeme gelmesi ve ırkçı eğilimlerin artması buna örnek olabilir. FBI Direktörü Robert Mueller, Arap-Amerikalılara karşı girilen etnik nefret suçları (“hate crimes”) konusunda halkı uyararak sağduyuya çağırmıştı. Tüm bunlar, ABD’nin iç toplumsal sorunları olarak görülebilir. Ancak tek kutuplu bir uluslararası sistemin merkezindeki siyasal olayların diğer ülkelerde de yankılanması şaşkıncı olmamalıdır. Amerikan demokrasinin karşı karşıya bulunduğu riskler, uluslararası ilişkiler açısından da önem taşımaktadır. İsrail’in Nisan 2002’de Filistinli teröristlerle mücadele adı altında Cenin’de yaptığı katliamlar, bu tür eğilimlerin yayılarak demokratik olmayan hükümetlere kendi rejimlerini güçlendirmek için bahaneler yaratabileceğini zaten gösterdi.

Terörist saldırıların ardından, demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı yasal düzenlemeler yapılma gereğinin duyulmuş olması, demokrasinin geleceği konusunda endişe verici bir başka gelişmedir. Örneğin New York eyaleti, 17 Eylül 2001 tarihinde terör karşıtı olan, ve terörizm adı altında bir suçun var olduğunu kabul eden katı yasaları meclisinden geçirdi.²⁵ Buraya kadar herşey normal. Ancak liberal demokratlar, Haziran 2001’de de önerilmiş olan aynı yasaları, meşru siyasal gruplara karşı da kullanılabilir kadar ciddi oldukları gerekçesiyle reddetmişti. Bir başka deyişle, New York meclisi, Haziran’da alamadığı demokratik hakların sınırlanması riskini şimdi göze alabiliyor. Zaten yapılan kamuoyu araştırmalarında Amerikan halkının çoğunluğu, bazı hak ve özgürlüklerden vazgeçmeye razı olduğunu belirtti. 26 Ekim 2001’de Başkan Bush tarafından imzalanan “*The USA Patriot Act*” hükümete, şüphelilerin evlerine onların bilgisi dışında girilip arama yapılması ve e-maillerinin okunup telefonlarının dinlenmesi gibi pekçok otorite verdi. Yapılan yeni düzenlemelere göre, sanıklara çok daha kısıtlı haklar tanıyan ve gizli oturum yapabilen askeri mahkemeler, yabancı terörizm şüphelilerine, ölüm cezası da dahil pekçok cezayı oybirliği gereksiz verebilecek. Bu

²³ William Cohen, BBC World, *Hard Talk with Tim Sebastian*, 15 Eylül 2001.

²⁴ Öztürk, “11 Eylül’deki Saldırı Sonrasında...,” s. 37.

²⁵ James C. McKinley Jr.’ın 18 Eylül 2001 tarihli *The New York Times*’taki haberi.

mahkemelerin kararları temyiz edilemeyecek ve alınan kararı yalnızca Başkan ve Savunma Bakanı bozabilecek.²⁶

Uluslararası ilişkilerin yapısı ile doğrudan ilişkili olan bir başka risk de, son gelişmelerin, Huntington'un ileri sürdüğü uygarlıklar çatışmasına dönüşme olasılığıdır. Huntington, büyük ilgi gören *Medeniyetler Çatışması* adlı kitabında, dünyanın birbiriyle çatışan yedi uygarlık kampına bölüneceğini ve bunlar arasında İslam ve Batı uygarlıklarının birbiri ile tamamen ters düştüğünü yazmıştı. İslam'a yönelik basmakalıp önyargıların varlığı aslında bu olasılığı akla getiriyor. Ancak uluslararası sistemin, İslam ve Batı arasında geçici kriz dönemleri dışında bu tür *sistemik ve kalıcı* bir kutuplaşma doğurması düşük bir olasılıktır. Asıl yapılması gereken, terörizme karşı mücadelede İslam ve Batı dünyasının işbirliği içinde hareket etmesidir, ve son olaylar bu işbirliğinin başarılması konusunda umut vericidir.

Uygarlıklar çatışması konusunu gündeme getirenler, aslında Huntington'un kitabının etkisi ile yorum yapıyorlar.²⁷ Bu tür yorumların üst düzey politikacı ve diplomatlar tarafından yapılması, izlenecek stratejilere de yön vereceği için, aslında teorinin gerçekliği yönlendirmesi gibi çelişkili bir durumla karşı karşıya bulunuyoruz. Aslında teoriler, gerçek olayların gözlemlenmesi ile yapılan genellemelerdir. Gerçek olaylara bakıldığında ise böyle bir uygarlık çatışması olasılığı düşük görünüyor. Taliban yönetimine ve onun koruması altındaki Bin Laden'e karşı kurulan uluslararası ittifak içerisinde çok sayıda Müslüman ülke vardı. Türkiye gibi nüfusunun yüzde doksandan fazla Müslüman olan bir ülke Batı dünyasına girmeye çalışıyor ve Batı dünyasının en büyük askeri ittifakının içerisinde bulunuyor. Sonuç olarak, uluslararası ilişkilerin yirmibirinci yüzyılda alacağı yeni şeklin uygarlıklar arası bir çatışma tarafından belirleneceğine dair yeterli inandırıcı kanıt bulunmuyor. Ancak şunu da belirtelim ki, dış politikaların belirlenmesinde etkin olan kişiler medeniyetler çatışması konusunu gündemde tuttukça böyle bir çatışma olasılığı tamamen ortadan kalkmayacaktır.

Eğer küreselleşen dünyada demokrasiler gerileyecekse, etnik çatışmalar yeniden gündeme gelecekse ve daha da korkuncu, bu çatışmalar geçmişte yaşanmış olan uygarlıklar arasında din temelli bir çatışmaya dönüşecekse, burada demokratik bir küreselleşmeden değil, tarihin

²⁶ Henry Weinstein, Daren Briscoe and Mitchell Landsberg, "A Changed America. Civil Liberties Take Back Seat to Safety. Law: Some hard-won freedoms give way to more police powers and self-censorship" *Los Angeles Times*, March 10 2002.

²⁷ Amerika'nın Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council) eski danışmanlarından Steve Simon, son terörist saldırılarda siyasal değil dinsel kökenli Batı düşmanlığına ilişkin güdüler bulunduğunu ileri sürdü. Simon'a göre Batılı değerler aslında kaynaklarını belirli bir dinden yani Hristiyanlıktan alıyor. Dolayısıyla Simon, böylesi bir uygarlık çatışması olasılığını vurguluyor. İngiliz politikacı Tony Benn ise bu olayların arkasındaki güdülerin dinsel değil siyasal olduğunu savunuyor. Benn'e göre, tıpkı Filistin'deki mücadelede olduğu gibi sorun, görünüşte dinsel ama aslında siyasal. Olaylara dinsel perspektiften yaklaşmak oldukça yanlış ve tehlikeli çünkü bu, hem olayların siyasal yönlerini gözardı ediyor hem de iki büyük dinin karşı karşıya gelmesine neden olabilir. BBC World, *HardTalk* with Tim Sebastian, 18 Eylül 2001.

tekerrüründen, başka bir deyişle tarihin herşeyi yeniden başlatan yeni bir döngüsünden sözedebiliriz.

4. “YENİ DÜNYA DÜZENİ”NDE ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE ULUSAL GÜVENLİK

Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninin, sanıldığı gibi ideolojik mücadelelerin ve savaşların yerlerini demokrasi ve piyasa ekonomisine bıraktığı bir sistem değil, yeni çatışma yöntemlerinin ortaya çıktığı bir düzen olduğu bugün daha iyi anlaşılıyor. Yeni dünya düzeni, ideolojik kamplaşmanın iki kutupta toplandığı Soğuk Savaş dönemi ile karşılaştırıldığında, bu kutuplaşmaların coğrafi olarak sınırlandırılmadığı daha dağınık bir düzeni anlatıyor. Bu dağınıklığın nedenlerinden biri, ulus-altı grupların etken aktörler olarak ortaya çıkması ve bazen de kendi ulusları içerisinde farklı ideolojik kutuplara kaymasından kaynaklanıyor. Örneğin Türkiye gibi laik bir ülkede kökten dinci grupların ideolojileri, ulusal ideolojiden farklılıklar gösterebiliyor ve uluslararası alanda farklı politikaları savunabiliyor veya uygulayabiliyor. ABD'nin teröre karşı mücadelesinin ilk aşaması olarak Taliban ve Bin Laden yönetimine karşı oluşturduğu ittifakın zaaflarından biri de ittifaka katılan ülkelerin, Pakistan'da olduğu gibi, kendi içlerinde farklı ideolojik kutuplara ayrılmış gruplar içermesiydi. Pakistan'da Taliban taraftarı bir grubun kendi ülkesinin polisiyle çatışmaya girmesi, ideolojik kutupların artık ülkelerin tutumlarına bakarak tanımlanamadığını gösteriyor.

Günümüzde devletlere tehdit oluşturabilecek alt grupların dayanakları ideolojiktir, çünkü grup içindeki bireyleri birleştiren bir unsur olarak coğrafyanın önemi küreselleşme ile birlikte azalırken ideolojinin önemi artmaktadır. Bu gruplara veya siyasal bir yöntem olarak terörizme karşı yürütülen savaştaki temel hedefler, klasik savaşlardaki gibi toprak kontrolü değil yine ideolojik hedeflerdir. Günümüzde bu tür gruplara ideolojik kaynaklık edebilecek unsurlar şunlardır: (1) ezilmişlik ve ulusal intikam duygusu, (2) Batı karşıtı siyasal İslamın tepkici akımları, ve (3) küreselleşme karşıtlığı. Bu kategorilerden herhangi birine girebilecek grupların ordularının olmamasına rağmen savaşmaktaki kararlılıkları, terörü onların en etkin silahı haline getirirken, gelecekteki asimetrik savaş olasılıklarını da artırıyor. Bu anlamda, teröre başvurulmasının temel nedenlerinden biri de askeri veya siyasal zayıflık olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası ilişkiler gittikçe daha karmaşık bir hal alırken, ulusal güvenlik sorunları da aynı belirsizlik içerisinde geliyor. Silahlanma, savaş teknolojisi yatırımları ve sınır güvenliği gibi yalnızca askeri konularla sınırlı tutulan ulusal güvenlik kavramının kapsamı, yeni dönemde genişleme eğilimindedir.²⁸ Artık terörizm, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı,²⁹ toplumsal

²⁸ Sean M. Lynn-Jones ve Steven E. Miller (eds.), *Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1995.

²⁹ Phil Williams, “Transnational Criminal Organizations and International Security,” John Arquilla ve David Ronfeldt (eds.), *In Athena's Camp: Preparing for Conflict In the Information Age*, RAND Report, 1997, 328-333.

sorunlar ve hatta çevre sorunları bile ulusal güvenlik sorunları arasında yer alıyor. Hatta Larsen ve David, yeni yüzyılda ulusal güvenliği yalnızca devlet ve kamu kuruluşlarının çabasıyla sağlamaya çalışmanın yetersiz kalacağını ve bu çabalara özel sektörün katılımının da gerektiğini ileri sürüyor.³⁰ Güvenliğin anlamı genişlerken, tehdit odaklarının belirginliği ve somutluğu giderek kayboluyor. Artık ulusal ve uluslararası güvenlik sorunları da içiçe geçmeye başlıyor ve aralarındaki ayırım gittikçe belirsizleşiyor. Güvenlik tehditleri, artık yalnızca ulus devletlerden değil, ulus-altı gruplardan (teröristler, milisler, etnik veya dinsel gruplar) kaynaklanabiliyor. Bu ulus-altı gruplar, hem kendi uluslarına hem de başka uluslara yönelik tehditler yaratabiliyor, hatta devletlerin dış politikalarını, onların siyasal otoritelerinin veya halklarının istemi dışında yönlendirebiliyorlar. Örneğin hem Pakistan'daki Muşarraf hem de Afganistan'daki Taliban yönetimi, Bin Laden'in etkinliklerinden dolayı kendilerini hiç istemedikleri bir dış politika çizgisinde bulmuştu. Terörizmi desteklemek kolaydır ancak onu kontrol etmek oldukça güçtür. Yeni beliren ortamda ulusal güvenlik sorunları da artık devletlerin kontrolünden çıkmaya başlıyor.

New York ve Pentagon'a yapılan saldırılar, ulusal güvenliğin yalnızca silah kontrolü ve askeri alandaki yüksek teknolojiler yoluyla sağlanamayacağını gösterdi. Bir kaç bıçağın bile binlerce insanın hayatına malolabileceği, hatta stratejik hedefleri vurabileceği görüldü. Artık uluslararası güvenlik sorunlarını, geleneksel anlamdaki askeri savunma stratejilerine eklenebilecek her türlü siyasal, toplumsal ve önleyici düzenleme anlamına gelen sivil güvenlik önlemleriyle birlikte düşünmek zorundayız.

Uluslararası ilişkilerin en temel sorunlarından biri de savaştır. 11 Eylül'den beri gelişmekte olan olaylar, bu kavramın da artık değişiyor olabileceğinin işaretlerini veriyor. ABD, terörizm gibi oldukça belirsiz bir kavrama ve onu temsil ettiğine inandığı grup ve ülkelere savaş açtı. Geleneksel olarak savaşlar, devletler ve ordular arasında yürütülür. Ancak bu yeni dönemde, yeni bir savaş türünün yani asimetrik savaşın uygulamalarına şahit olabiliyoruz.

5. ABD'NİN "21. YÜZYILIN İLK KÜRESEL SAVAŞI"NDAKİ BAŞARI ŞANSI NEDİR?

Daha önce eşi görülmemiş bir savaşın eşiğinde olan dünya, bu savaşın etkilerini ve sonucunu merakla bekliyor. ABD'nin olası başarı veya yenilgisini üç bakımdan değerlendirebiliriz:

(a) *Hedef açısından:* ABD'nin bu savaşta kendisine seçtiği hedef, geleneksel olmamanın ötesinde net ve sınırlı bir hedef değildir. Amacın ve hedefin açık ve net bir şekilde tanımlanmadığı bir savaşın başarısını değerlendirmek de güçtür. Hedef olarak gösterilen düşman, terörizm ve ona yataklık eden ülkelerdir ki bu oldukça geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. ABD bile Nikaragua, El Salvador ve Guatamala gibi Latin Amerika

³⁰ Randall J. Larsen ve Ruth A. David, "Homeland Defense: Assumptions First, Strategy Second," *Strategic Review* XXVIII (Fall 2000): 9.

ülkelerinde karşı-terör (“counter-terrorism”)³¹ yöntemine başvurmuştur. Terörizm yeni bir sorun olmadığına ve onu temsil eden tek bir ideoloji ya da ülke de olmadığına göre Amerikan yönetimi, ileriki günlerde bu hedef saptamasını daha sınırlı bir biçimde yapmak zorunda kalacaktır. Eğer 11 Eylül’deki saldırılardan önce John Train’in tahmin ettiği gibi terörist saldırılar Amerika içinden kaynaklanıyorsa ABD, terörün yalnızca Ortadoğu kaynaklı bir kötülük olmadığını, düşmanın her yerde mevcut olduğunu kabullenmek zorunda kalacaktır. Zaten bu amaçla Başkan Bush, 22 Eylül’de yaptığı bir konuşmada hedefin, “küresel erişimi olan terörist gruplar” ve “terörizmi *hala* desteklemekte olan ülkeler” olduğunu söyleyerek düşmanı daha net bir şekilde tanımlamaya çalıştı.

Ancak bu tanımlamanın daha da sınırlı yapılması gerekiyor, çünkü tanımlanan hedef, yalnızca ABD’nin güvenliği değil, uluslararası güvenlik açısından da riskler taşıyor. Uluslararası güvenlik açısından asıl tehlike, savaşın başka bölgelere, hatta küresel çapta yayılmasıdır. Uluslararası terörizme karşı ilan edilen bir savaşın küresel çapta yayılması büyük bir olasılıktır. Kenneth Waltz, “büyük güçlerin içine kolaylıkla düştüğü kötü alışkanlıklar, çok kutuplu dünyada dikkatsizlik, iki kutuplu dünyada gereğinden fazla tepki gösterme, ve tek kutuplu dünyada ise gücünden fazla yayılmadır”³² diyor. Savaşın başka bölgelere sıçraması durumunda Amerikan gücü de savaşla birlikte bu bölgelere yayılmak zorunda kalacak, ve belki de kendisini, gücünü aşan bir savaşın içinde bulabilecektir. Düşmanın açık ve sınırlı bir şekilde tanımlanmadığı bir savaşın yayılma riski oldukça yüksek olduğu için yayılma riski gözardı edilmemelidir.

Bu savaşın daha önce eşi görülmemiş bir savaş olması, ulaşılmak istenen hedeflerin açıkça formüle edilmesini gerektiriyor. Geleneksel savaşlarda karşı tarafın topraklarının ele geçirilmesi veya taraflardan birinin teslim olması ile savaşlar sona eriyordu. Yani hedefler askeri anlamda net bir şekilde tanımlanmıştı. Terörün yeryüzünden silinmesi hedefi, siyasal uzlaşmazlıklar devam ettiği ve çatışan taraflar arasında güç farklılıkları var olduğu sürece uygulanabilir ve gerçekçi bir hedef olarak görünmüyor. Dünyada tek bir terör örgütü olmadığına ve terörizmi tümüyle ortadan kaldırma hedefi gerçekçi olmadığına göre hangi koşullar yerine geldiğinde savaşın amacına erişmiş sayılacağı açıkça ortaya konulmalıdır.

Burada akla gelebilecek başka bir olasılık da bu belirsizliğin bilerek ve isteyerek yaratıldığıdır. Eğer amaç terörizme karşı savaş bahanesiyle Amerikan karşıtı rejimlerin yıkılmasıysa, bu belirsiz ve geniş hedef tanımlaması, içerisinde Irak’ın da bulunduğu rejimleri devirmesi için

---

³¹ Terörizm üzerine yürütülen İngilizce tartışmalarda ve haberlerde kullanılan “counter-terrorism” ve anti-terrorism kavramlarına dikkat çekmek istiyorum. Bu kavramlardan birincisi teröristlere karşı yine terör stratejileri kullanmayı ifade ederken, ikincisi, yani “anti-terrorism” teröre karşı olmayı ifade etmektedir. “Counter-terrorism,” sözcüğü Türkçeye “karşı terör” olarak çevrilebilir, ancak bu kavram, “anti-terrorism” kavramını ifade etmemekle birlikte İngilizcede bile her iki kavram arasındaki anlam farkı bazen dikkatlerden kaçabilmektedir.

³² Kenneth N. Waltz, “Structural Realism After the Cold War,” *International Security* 25 (Summer 2000): 13.

ABD'ye iyi bir fırsat verecektir. Bu olasılığın gerçek amaca daha yakın olması muhtemeldir. Henry Kissinger'in, 13 Ocak 2002 tarihli *The Washington Post* makalesinde Irak'a yapılacak müdahalenin 11 Eylül olaylarından ve terörizmden daha çok jeopolitik konularla ilgili olduğunu söylemesi bu olasılığı güçlendiriyor.³³ Ancak bu politikaların, Rusya, Çin ve Hindistan gibi yükselen bölgesel güçlerden tepki görmesi, gerilimlerin ciddi boyutlara tırmanmasına yol açabilir.

(b) *Psikolojik olarak*: Terörün en büyük nedenlerinden biri, taraflar arasındaki güç eşitsizliğidir. Diğer bir deyişle, taraflardan birinin geleneksel anlamda bir savaşı yürütemeyecek kadar güçsüz, ancak o anki koşulları kabul edemeyecek kadar da hoşnutsuz olmasıdır. Burada güçsüz olma koşulu son derece önemlidir. Çünkü terör, güçsüz olanın savaş stratejisidir, ve güçsüzlük psikolojisi ile beslenir. İsrail'de intihar saldırılarını destekleyen Filistinliler de "bizim İsrail gibi tank ve uçaklarımız yok ki" diyerek kendilerini savunuyorlar. Bu bakımdan ABD'nin, yüksek teknoloji ürünü dev ordusunu (özellikle uçak gemileri ve denizaltılar) terörle mücadelede kullanması, aslında terörist grupların güçsüzlük ve çaresizliğini vurgulayan psikolojik algılamalarını su yüzüne çıkarmıştır. Yani uygulanan yöntem, terörü bitirmek değil körüklemeye daha elverişli bir stratejidir.³⁴

ABD'nin psikolojik olarak aldığı bir başka risk de Amerikan halkının böylesine belirsiz ve uzun vadeli bir savaşta psikolojik dayanıklılık gösterememesidir. Kültürel anlamda genel olarak hedeflerine çok çabuk ulaşmaya alışmış bir ulusun sabır gerektiren bir savaş ne kadar uzun süre destekleyeceğini zaman gösterecek.

(c) *Koalisyonun yapısı bakımından*: Krizin başlangıcından beri savaşın uzun süreli bir mücadele olacağı bütün yetkililer tarafından önemle vurgulandı. Taşıdığı riskler nedeniyle ABD'nin bu savaşa yalnız girmek istememesi sonucunda uluslararası bir koalisyon oluşturuldu. Koalisyon, görünüş itibarıyla neredeyse küresel olmasına rağmen, bazı güçlüklerle karşı karşıyadır. Herşeyden önce, koalisyondaki Müslüman ülkeler, bu savaşın İslam dünyasına karşı bir haçlı seferi olmadığından emin olmak istiyor. ABD için Müslüman ülkelerin ittifak içerisinde kalması son derece önemli. Aksi takdirde Daniel Pipes'ın da belirttiği gibi bu savaşta en büyük tehlike, İslam dininin siyasal bir ideolojiye dönüşerek Amerikan karşıtı militan bir yapıya bürünmesidir.³⁵ Müslüman müttefiklerin dışında kalanlar ise kendilerine özgü nedenlerle koalisyon içinde uzun süre kalmaktan rahatsız olabilirler. Özellikle Rusya ve Çin, kendi etki alanları olarak gördükleri coğrafyalarda Amerikan askeri varlığını görmekten pek memnun değiller ve gelişmeleri dikkatle izliyorlar. Bu ülkelerin kaygıları, ABD'nin bu durumu fırsat bilerek, rahatsızlık duyduğu

³³ Henry A. Kissinger, "Phase II and Iraq" *The Washington Post*, January 13 2002, page, B07.

³⁴ Fox News kanalındaki 19 Eylül 2001 tarihli bir haber programında, eski savunma bakanlarından Robert McNamara da benzer endişelerle, teröristlere karşı yürütülen operasyonların seçilen hedefler üzerinde sınırlı olarak ("surgical") yapılması gerektiğini savundu.

³⁵ Fox News, 19 Eylül 2001.

rejimleri devirmek istemesinden kaynaklanıyor. Kısacası, savaşın uzun süreceği izlenimine karşın koalisyonun bu kadar uzun yaşamayacağına ilişkin dikkate değer işaretler var. En azından, başlayacak olan savaşın sonraki aşamalarında, *değişen hedeflere göre değişen bir koalisyon* yapısının ortaya çıkacağını söyleyebiliriz. ABD'nin, terörizme karşı ilan ettiği savaşa verilen geniş kapsamlı uluslararası destek, bu konudaki “consensus” ve oluşturulan ittifak, ülkelerin siyasal olarak kendilerinden ahlaken beklenen açıklamaları yapmaları olarak ortaya çıktı. Bir başka deyişle, *ulusal imaj gereği* verilen desteğin uygulamada beklenenden daha sınırlı kalma olasılığı gözardı edilemez. Farklı ulusal çıkarların da bu formüle eklenmesi, terörizme karşı oluşturulan koalisyonun birlikte hareket olanağının kısıtlanacağını gösteriyor. ABD'nin Irak'a müdahale isteğinin İngiltere dışında destek bulamaması, terörizme karşı yürütülen bu “soylu” mücadelede bile farklı çıkarların farklı politikalar yarattığını gösteriyor.

6. SONUÇ

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, ABD'nin uluslararası terörizmle savaş kapsamında etki alanlarını genişletmeyi amaçladığını söyleyebiliriz. Bu anlamda savaşın amacındaki belirsizlik ABD için bir avantaj olarak görülebilir. İddialar ne olursa olsun, bu mücadelenin sonucu, uluslararası ilişkilerin işleyişi konusunda yeni ve kalıcı yapılanmalar ortaya çıkarabilir. Bunların neler olacağını ise zaman gösterecek.

Oluşturulan “küresel” ittifaka bakarak uluslararası terörizmin sonunun geldiğini düşünmek terörizmin psikolojik ve siyasal kökenlerini gözardı etmek olurdu. Bu tür yanlışların aksine, uluslararası çatışmaların gelecekteki biçiminin savaştan çok uluslararası terörizm olması beklenebilir. Bazı durumlarda devletler, terörist örgütleri çatışmanın tarafları olarak resmen tanıyabiliyor. Örneğin İngiliz politikacı Tony Benn, teröristlerle görüşülebileceğini, bunun zaten yapıldığını, IRA, Filistin, ve Thatcher yönetiminin bir zamanlar terörist olarak adlandırdığı Mandela örneğini vererek ileri sürüyor.³⁶ Benn'in görüşleri, terörizmin (veya diğer yasal veya yasa-dışı alt grupların) uluslararası politikayı gelecekte daha fazla etkileyebileceğine ilişkin tahminimizi de doğrular niteliktedir. Günümüzde, yani teknolojik olanakların neredeyse herkes tarafından kolayca erişilebildiği bu çağda, askeri teknolojilerin de herhangi bir nedenle savaşmaya hazır ve istekli küçük ulus-altı grupların eline geçmesi mümkündür. İşte bu nedenlerle uluslararası veya ulusal terörizm, barış ve güvenliği tehdit eden ve gelecekte ulus-devletleri savaşa sürükleyebilecek tehlikelerin en önde gelenidir.

11 Eylül'ü izleyen gelişmeler, uluslararası ilişkilerin idealist yorumcuları için düş kırıklığı oldu. Herşeyden önce Amerikan stratejisinin,

³⁶ BBC World, *HardTalk* with Tim Sebastian, 18 Eylül 2001.

BM’i bir kenara bırakarak tek başına hareket ve BM yasal desteğini aramaksızın bir ittifaklar koalisyonu üzerine kurulması, devletlerin yeterince güçlü oldukları sürece uluslararası sorunları işbirliği yerine hala tek başlarına çözme eğiliminde olduklarını gösterdi. Sorunun BM’e bırakılan kısmı ise her zamanki gibi mülteciler ve insani yardım sorunlarıyla uğraşmak oldu. Amerikalı yetkililer, BM anayasasındaki meşru müdafaa hakkını ileri sürerek tek başlarına hareket etme haklarının aslında BM tarafından yasal olarak kendilerine verildiğini ileri sürüyorlar. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, meşru müdafaa hakkının devletler arasındaki saldırı eylemleri düşünülerek ortaya konulduğudur. Saldırıyı düzenleyen uluslararası bir terör örgütü olduğunda durum ne olacaktır? Yine bir uluslararası hukuk ilkesi olan ulusal egemenlik ilkesini ihlal ederek, bu örgütlerin etkinliklerde bulunduğu veya üslere sahip olduğu ülkelere saldırmak veya müdahalede bulunmanın BM anayasasında yeri var mıdır? Bu sorulara verilebilecek net bir yanıt yoktur, ya da verilebilecek yanıtlar tartışmaya açıktır. Ancak ortada açık olan bir gerçek varsa o da, son gelişmelerin ardından uluslararası ilişkilerin aktör davranışlarına ilişkin ilke ve uygulamaları konusunda bazı yeni yaklaşım ve bakış açılarına gereksinim duyulduğudur.

Realistler için önemli olan gelişme ise, bazı devlet-dışı aktörlerin uluslararası politikaları devletlerin istemleri dışında etkileyebileceklerinin görülmesi oldu. Realist yaklaşım açısından önemli bir başka konu da, aktör çeşitlenmesinin bir sonucu olarak ulusal güvenlik sorunlarının da artık yalnızca askeri anlamda algılanamayacağıdır. Ulusal güvenlik ve dolayısıyla ulusal çıkar kavramları, devletlerin tek başlarına elde edip koruyabilecekleri hedefler olmaktan çıkmaya başlamışlardır.

Bu makalede, 11 Eylül’deki saldırıların yolaçtığı bir dizi gelişmeleri ve bu gelişmelerin uluslararası ilişkilerin geleceği konusunda bize verdiği ipuçlarını özetleyerek tartıştık. Aslında tartışılan konuların herbiri ayrı bir çalışmaya konu olabilecek önem ve kapsama sahiptir. Son gelişmelerden çıkardığımız sonuç, New York ve Pentagon’a düzenlenen saldırıların etkilerinin, suya atılan bir taşın yarattığı dalgalar gibi, uluslararası ilişkilerin farklı alanlardaki uygulamalarına yayılarak devletler arasındaki ilişkilerin daha farklı algılanmasına neden olacağıdır. Ancak bu, sudaki dalgalar gibi yüzeysel değil daha derin etkiler doğurabilir.

KAYNAKÇA

1. Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.
2. Arquilla, John, David Ronfeldt ve Michele Zanini, “Networks, Netwar, and Information Age Terrorism,” John Arquilla, Bruce Hoffman, Ian O. Lesser, et. al. (eds.), *Countering the New Terrorism*, RAND, 1999.
3. Arreguin-Toft, Ivan, “How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict,” *International Security* 26 (Summer 2001): 93-128.

4. Barber, Benjamin R., *Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World*, New York: Ballantine Books 1996.
5. Bütün, Olcay, "Asimetrik Savaşa Hazır Olalım," *Ulusal Strateji* (Mayıs 2002): 57-60.
6. Carter, Ashton, John Deutch and Philip Zelikow, "Catastrophic Terrorism. Tackling the New Danger," *Foreign Affairs* 77 (November-December 1998): 80-94.
7. Freedman, Lawrence, "International Security: Changing Targets," *Foreign Policy* (Spring 1998): 48-63.
8. Guehenno, Jean-Marie, *The End of the Nation-State*, translated by Victoria Elliott. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995.
9. Keohane, Robert O., *After Hegemony*, Princeton: Princeton University Press, 1984.
10. Kibaroğlu, Mustafa, "11 Eylül Sonrasında Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık," *Foreign Policy* (Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2001): 30-38.
11. Larsen, Randall J. and Ruth A. David, "Homeland Defense: Assumptions First, Strategy Second," *Strategic Review* XXVIII (Fall 2000): 4-10.
12. Lynn-Jones, Sean M. ve Steven E. Miller (eds.), *Global Dangers: Changing Dimensions of International Security*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1995.
13. Öztürk, Osman Metin, "11 Eylül'deki Saldırı Sonrasında Uluslararası Terörizm ve Terörle Mücadele," *İkibinyirmiüç* (15 Mart 2002): 32-40.
14. Thomas, Timothy L., "Deciphering Asymmetry's World Game."
15. <http://www-cgsc.army.mil/milrev/English/JulAug01/Thomas/htm> (Erişim tarihi: 15 Kasım 2001).
16. Toffler, Alvin and Heidi Toffler, "Foreword: The New Intangibles," John Arquilla ve David Ronfeldt (eds.), *In Athena's Camp: Preparing for Conflict In the Information Age*, RAND Report, 1997.
17. Train, John, "Who Will Attack America?" *Strategic Review* XXVIII (Fall 2000): 11-15.
18. Waltz, Kenneth N., "Structural Realism After the Cold War," *International Security* 25 (Summer 2000): 5-41.
19. Williams, Phil, "Transnational Criminal Organizations and International Security," John Arquilla ve David Ronfeldt (eds.), *In Athena's Camp: Preparing for Conflict In the Information Age*, RAND Report, 1997.